

KOMMUNIKATIV ILLOKUTIV AKTLAR TAKSONOMIYASI

Shamuratova Bonu

Ilmiy rahbar: Saparaboyeva Gulandam Masharipovna – filologiya fanlari doktori, Urganch davlat universiteti dotsenti

Onnatatsiya: Ushbu maqola ifodalangan munosabatlar va niyatlar asosida kommunikativ illokutsion harakatlarni tasniflaydi, Nutq Akti Sxemasi (SAS) bilan integratsiyalangan. Muvaffaqiyat tinglovchining mo'ljallangan munosabatni tan olishiga bog'liqligi ta'kidlanadi. Taksonomiya to'rtta asosiy toifani o'z ichiga oladi: konstativlar, direktivlar, komissivlar va takidlar, har biri aniq subkategoriya bilan, ushbu harakatlarni tushunish uchun batafsil ramkani taqdim etadi.

Kalit soʻzlar: taksonomiya, nutq akti sxemasi (SAS), konstativlar, direktivlar, komissivlar, takidlar.

ТАКСОНОМИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ ИЛЛОКУТИВНЫХ АКТОВ

Автор: Шамуратова Бону

Научный руководитель: Сапарбаева Гуландам Машариповна – доктор философских наук по филологическим наукам, доцент Ургенчского государственного университета

Аннотация: Подчеркивается, что успех зависит от признания слушателем предполагаемого отношения. Таксономия включает четыре основные категории: констативы, директивы, комиссивы и признания, каждая с конкретными подкатегориями, предоставляя детальную структуру для понимания этих актов.

Ключевые слова: систематика, схема речевого акта (САС), констативы, директивы, комиссивы, благодарности.

TAXONOMY OF COMMUNICATIVE ILLOCUTIVE ACTS

Author: Shamuratova Bonu

Supervisor: Saparabayeva Gulandam Masharipovna- Doctor of Philosophy in Philological Science, Docent of Urgench State University

Abstract: This paper classifies communicative illocutionary acts by expressed attitudes and intents, integrated with the Speech Act Schema

(SAS). It highlights that success depends on the hearer recognizing the intended attitude. The taxonomy includes four main categories: constatives, directives, commissives, and acknowledgments, each with specific subcategories, providing a detailed framework for understanding these acts.

Key words: taxonomy, speech act scheme (SAS), constatives, directives, commissives, acknowledgments.

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ / INTRODUCTION)

Illokutiv aktlar va ifodalangan munosabatlar.

Illokutiv aktlar ularning illokutiv niyatlari yoki kutilgan ta'sirlari bilan aniqlanadi, bu esa eshituvchining aytuvchi tomonidan ifodalangan munosabatlarni tan olishini anglatadi. Aytiluvchining samimiyligi kommunikativ muvaffaqiyat uchun talab qilinmaydi, bu eshituvchi tomonidan kutilgan munosabatni tan olish bilan bog'liq. Agar eshituvchi shunga mos keladigan munosabatni shakllantirsa, bu oddiy illokutiv qabuldan tashqari perlokutiv ta'sirga olib keladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОД / MATERIALS AND METHODS)

Illokutiv aktlarni tasniflash.

Illokutiv aktlar ifodalangan munosabatlar turlari bilan tasniflanadi. Ushbu tasniflash tizimi Nutq Akti Sxemasi (NAS) bilan birlashtirilgan. Munosabatni ifodalash aytuvchi R-ni eshituvchi ifodalangan munosabatni tan olishini kutishini anglatadi, aytiluvchi bu munosabatni haqiqatda saqlashi shart emas. Taksonomiya turli illokutiv akt turlarini o'z ichiga oladi, bu esa aytiluvchining propozitsion kontentga bo'lgan munosabati va eshituvchining shunga o'xshash munosabatni qabul qilishiga bo'lgan niyatini o'z ichiga oladi.

Illokutiv aktlarni farqlash.

Illokutiv aktlar ifodalangan munosabatlarning sabablari yoki kuchlari bilan farqlanadi. Masalan, tasdiqlovchilar e'tiqodning haqiqat izlash jarayoni natijasi bo'lishi bilan belgilanadi, maslahatchilar esa aytiluvchining niyati yoki xohishining kuchiga qarab maslahat berishdan tortib tavsiyalar berishga qadar farqlanadi. Ba'zi aktlar kontekst bilan bog'liq munosabatlar bilan farqlanadi, masalan, javoblar (savollarga javoblar) va uzrlar (achinarli harakatlarga javoblar).

Taksonomiyaning tamoyillari.

Taksonomiya printsiptaldir, shuning uchun kategoriyalar aniq va har bir kategoriya ichidagi yozuvlar o'ziga xos mezonlarga mos keladi. Ushbu

printsipial yondashuv NAS bilan bog'langan tizimli hisob-kitobga asoslanadi, bu erda umumiy shakl NAS bilan ta'minlanadi va taksonomiya kontentni to'ldiradi. Taksonomiya turli illokutiv akt turlarini batafsil qamrab oladi va farqlovchi xususiyatlarni aniqlaydi.

NATIJALAR (PEZYULTATI / RESULTS)

Illokutiv aktlarning umumiy kategoriyalari.

Taksonomiya illokutiv aktlarni olti umumiy kategoriya bilan bo'ladi. Ikkita kategoriya, effektlar va hukmlar, konventsiondir va alohida muhokama qilinadi. To'rtta asosiy kommunikativ kategoriyalar quyidagilardir:

1. Konstativlar: Aytuvchining e'tiqodini va eshituvchining shunga o'xshash e'tiqod shakllantirishini xohlagan yoki niyat qilganini ifodalaydi. Subkategoriyalarga assertivlar, predictivlar, deskriptivlar, informativlar va boshqalar kiradi.

2. Direktivlar: Aytuvchining eshituvchining kelajakdagi harakatiga bo'lgan munosabatini va bu munosabatning eshituvchining harakatiga ta'sir qilishi kerakligini ifodalaydi. Subkategoriyalarga so'rovlar, savollar, maslahatchilar va boshqalar kiradi.

3. Kommissivlar: Aytuvchining niyati va uning aytgan gaplari biror harakatni bajarishga majburiyat yuklaydi. Subkategoriyalarga va'dalar va takliflar kiradi.

4. Takidlar: Eshituvchiga nisbatan his-tuyg'ularni yoki ayrim his-tuyg'ularni ifodalash uchun ijtimoiy kutishlarni qondirish niyatini ifodalaydi. Subkategoriyalarga uzrlar, ta'ziya bildirish, tabriklash, salomlashish, rahmat aytish va boshqalar kiradi.

Har bir kategoriya va uning subkategoriyalari o'ziga xos R-niyatlarga va agar aniq bo'lmasa, mos perlokutiv niyatlarga ega.

Taksonomiya kommunikativ illokutiv aktlarning subkategoriyalarini quyidagicha ro'yxatlaydi.

	Konstativlar	Assertivlar, predictivlar, deskriptivlar, askriptivlar, informativlar, tasdiqlovchilar, konsessivlar, qaytaruvchilar, rozi bo'luvchilar, norozilik bildiruvchilar, tortishuvchilar, javoblar, tavsiyachilar, taxminiy.
I	Direktivlar	So'rovlar, savollar, talablar, taqiqlovlar, ruxsat berishlar, maslahatlar.
II	Kommissivlar	Va'dalar, takliflar.

V	Takidlar	Uzr so'rash, ta'ziya bildirish, tabriklash, salomlashish, rahmat aytish, so'rash, qabul qilish, rad etish ²⁵ .

Ushbu tasniflash tizimi ifodalangan munosabatlar, niyatlar va eshituvchiga bo'lgan kutilgan ta'sirlar orqali kommunikativ illokutiv aktlarning xilma-xilligini aniqlaydi va tasniflaydi.

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION)

Kommunikativ illokutsion harakatlar taksonomiyasi bu harakatlarni ifodalangan munosabatlar va ularga mos keladigan illokutsion niyatlar turiga qarab tasniflaydi. Ilokutsion harakatlarda kommunikativ muvaffaqiyat nutq so'zlovchining samimiyligiga bog'liq emas, balki tinglovchining kutilgan munosabatni tan olishiga bog'liq. Taksonomiya Nutq Akti Skemasi (SAS) bilan integratsiyalashgan va turli xil illokutsion harakatlar turlariga ruxsat beradi, ularni ifodalangan munosabat va tinglovchining shunga o'xshash munosabatni qabul qilish niyati bilan ajratadi.

Ilokutsion harakatlar ifodalangan munosabatlarning sabablari yoki kuchi va kontekstual omillar bilan yanada farqlanadi. Masalan, tasdiqlovchilar haqiqatni izlash jarayoni bilan ajralib turadi, maslahatchilar esa tinglovchiga ta'sir qilish niyati bo'yicha urg'ulashdan tavsiya qilishgacha o'zgaradi. Javoblar va uzrlar kabi kontekstual munosabatlar aktlarni farqlaydi.

Taksonomiya printsiptial bo'lib, aniq toifalarni va har bir toifadagi kirishlarni maxsus mezonlarga javob berishini ta'minlaydi. Bu turli xil illokutsion harakatlarni batafsil va ularning ajratib turuvchi xususiyatlarini aniqlaydigan keng qamrovli va aniq tasnifni ta'minlaydi.

Ilokutsion harakatlar oltita umumiy toifaga bo'lingan, to'rtta asosiy kommunikativ toifa: konstativlar, direktivlar, kommissivlar va e'tiroflar. Konstativlar nutq so'zlovchining e'tiqodi va tinglovchining shunga o'xshash e'tiqod hosil qilish niyati ifodalaydi. Direktivlar tinglovchining bo'lajak harakati bo'yicha nutq so'zlovchining munosabatini va bu tinglovchining harakatiga ta'sir qilish niyatini ifodalaydi. Kommissivlar nutq so'zlovchining niyati va uning so'zi biror narsani bajarishga majburiyatini ifodalaydi. E'tiroflar tinglovchiga nisbatan his-tuyg'ularni yoki muayyan his-tuyg'ularni ifodalash ijtimoiy kutilmalarni qondirish niyatini ifodalaydi.

²⁵ Kent Bach. Robert.M. Harnish. Linguistic Communication and Speech Acts – Cambridge, Massachusetts, and London, England: The MIT Press

Batafsil tasnif har bir asosiy toifa uchun kichik toifalarni sanab o'tadi, masalan, konstativlar ostida tasdiqlovchilar, bashoratchilar, tavsiflovchilar va axborot beruvchilar; direktivlar ostida so'rovchilar, savollar va maslahatchilar; kommissivlar ostida va'dalar va takliflar; va e'tiroflar ostida uzr so'rash, hamdardlik, tabriklash. Ushbu keng qamrovli taksonomiya turli xil kommunikativ ilokutsion harakatlarni ifodalangan munosabatlar, niyatlar va tinglovchiga kutilgan ta'sirlar bilan aniqlaydi va tasniflaydi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI (ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES)

1. Kent Bach, Robert M. Harnish. *Linguistic Communication and Speech Acts*.
2. J.L. Austin. Lectures from 1975.
3. John Searle. "Austin on Locutionary and Illocutionary Acts." *Philosophical Review*, 1968, 77: 405-424.
4. Kent Bach. Robert.M. Harnish. *Linguistic Communication and Speech Acts* – Cambridge, Massachusetts, and London, England: The MIT Press